

Наталя Ленюк,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри німецької та романської філології,
Херсонський державний університет
<https://orcid.org/0000-0001-7267-0300>
м. Херсон, Україна

Оксана Ізмайлова,

викладач кафедри німецької та романської філології,
Херсонський державний університет
<https://orcid.org/0000-0003-2418-6084>
м. Херсон, Україна

Формування лексичної німецькомовної компетентності у процесі самостійної роботи студентів

Formation of lexical German language competence in the process of independent work of students

***Анотація.** У статті подано аналіз проблеми формування лексичної німецькомовної компетентності в контексті організації ефективної самостійної роботи студентів. Розглянуто різні підходи до визначення поняття «самостійна робота». Ураховуючи теоретичні напрацювання вчених та результати власного практичного досвіду, встановлено, що формування лексичної німецькомовної компетентності у процесі самостійної роботи спрямоване на вирішення методичних завдань, а саме інтенсивне введення нового лексичного матеріалу у вигляді блоків; закріплення введеного матеріалу на репродуктивному рівні; актуалізацію матеріалу в текстах за професійним спрямуванням із метою оволодіння комунікативними вміннями. Основна увага приділяється вирішенню проблеми відбору лексики за професійним спрямуванням, створенню системи керування самостійною роботою студентів. Метою цієї статті є виділення особливостей формування іноземної лексичної компетентності у процесі самостійної роботи студентів нелінгвістичних спеціальностей. Визначено, що лексичний матеріал за професійним спрямуванням складається зі спеціальної, загальнонаукової та загальноповсякденної лексики. З'ясовано, що опанування студентами іноземної лексичної компетентності є важливою передумовою успішності їхньої майбутньої діяльності як спеціалістів, здатних у процесі самостійної діяльності підвищувати свій професійний рівень. Розглянуто теоретичні основи керування самостійною роботою студентів на нелінгвістичних спеціальностях. Під час формування лексичної компетентності з німецької мови потрібно враховувати вимоги, які висувуються до вправ для*

самостійної роботи студентів. Головною перевагою сучасної професійної підготовки майбутніх спеціалістів є раціональне використання часу, відведеного на вивчення лексичного матеріалу у процесі самостійної роботи.

Ключові слова: німецька мова, інішомовна компетентність, самостійна робота, лексика за професійним спрямуванням, засоби навчання, термін.

Summary. *The article presents an analysis of the problem of formation lexical German-language competence in the context of organizing effective independent work of students. Different approaches to the definition of "independent work" are considered. Taking into account the theoretical achievements of scientists and the results of their own practical experience, it is established that the formation of lexical German-language competence in the process of independent work is aimed at solving methodological problems, namely intensive introduction of new lexical material in blocks; consolidation of the introduced material at the reproductive level; actualization of material in professional texts in order to master communication skills. The main attention is paid to the solving the problem of selection the professional vocabulary, creation the system of independent work management of students. The purpose of this article is to determine the features of foreign language lexical competence formation in the process of independent work in non-linguistic specialties. It is determined that the professional lexical material consists of special, general scientific and commonly used vocabulary. It was found that the acquisition of foreign lexical competence by students is an important prerequisite for the success of their future activities as specialists who are able to improve their professional level in the process of independent activity. The theoretical bases of independent work management of students are considered in the article. It is necessary to take into account the requirements for exercises for independent work of students. The main advantage of modern professional training of future specialists is the rational use of time devoted to the study of lexical material in the process of independent work.*

Key words: *german language, foreign language competence, independent work, vocabulary for professional purposes, teaching aids, term.*

Вступ. У період стрімкого розвитку сучасних технологій посилюється необхідність володіння інішомовною комунікативною компетентністю. Майбутні спеціалісти повинні знати іноземну мову на високому рівні, що дасть їм можливість отримувати і передавати інформацію, а також вільно спілкуватися у професійній сфері.

У сучасних умовах, коли кількість аудиторних годин на вивчення іноземної мови скорочується, самостійна робота набуває ще більшого значення й актуальності. Саме цей вид роботи дає змогу студентам опанувати навички навчальної та професійної діяльності, сприяє поглибленню й розширенню знань, пробудженню інтересу до пізнавальної діяльності, а також опануванню інішомовної комунікативної компетентності.

Формування інішомовної компетентності включає у себе вміння сприймати мовлення на слух, використовувати граматичні конструкції,

правильність інтонації та вимови та ін. Проте формування лексичної компетентності відіграє важливу роль під час іншомовного спілкування.

Дослідження різних аспектів формування іншомовної лексичної компетентності проводилися науковцями Б. Лауфером, К. Агвадо, Б. Хенриксеном, В. Бухбіндером, Л. Василенко, С. Калініною, В. Кондратьєвою, Н. Барановою, С. Фоломкіною, Г. Харловом, Ф. Й. Гаусманном, Л. Легенгаузенем, О. Тарнопольським та ін. [1; 2; 4]. Однак питання формування іншомовної компетентності студентів нелінгвістичних спеціальностей недостатньо висвітлене у вітчизняній науковій літературі, що й зумовило необхідність їх дослідження.

Мета дослідження – визначення особливостей формування іншомовної лексичної компетентності у процесі самостійної роботи студентів нелінгвістичних спеціальностей. Відповідно до мети дослідження, визначено такі завдання: аналіз лексичних одиниць за професійним спрямуванням; визначення особливостей формування іншомовної лексичної компетентності студентів нелінгвістичних спеціальностей.

Методологія та методи дослідження. У дослідженні використовувалися методи теоретичного узагальнення та зіставного аналізу. Теоретичне узагальнення проводилося на основі аналізу робіт вітчизняних та зарубіжних науковців, в яких розглядалися різні аспекти формування іншомовної лексичної компетентності. Зіставний аналіз поглядів різних науковців дав змогу виявити основні тенденції формування іншомовної лексичної компетентності у процесі самостійної роботи студентів нелінгвістичних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні неможливо уявити собі фахівця з вищою освітою без навичок самостійного поповнення знань, без постійного прагнення до самоосвіти. Самостійна робота студентів протягом кількох десятиліть знаходить відображення у працях вітчизняних учених, дослідженнях зарубіжних психологів і педагогів, де ця проблема розглядається в аспекті самостійності й активності пізнавальної діяльності особистості.

Формування іншомовної комунікативної компетентності в рамках невеликої кількості годин, відведених на вивчення мови, без систематичної самостійної роботи є неможливим [7, с. 12], тому самостійна діяльність студентів, які вивчають іноземну мову на нелінгвістичних факультетах, є складовою частиною їхньої іншомовної підготовки.

Вітчизняні науковці (Б. Єсіпов, В. Буряк, П. Підкасистий, М. Скаткін, Р. Нізамов та ін.) розглядають самостійну роботу як вид індивідуальної навчальної діяльності студентів, що передбачає керування їхньою пізнавальною діяльністю з боку викладача за допо-

могою методичних рекомендацій, бесід, колоквиумів, консультацій протягом навчальних занять. На думку науковців, існують суттєві відмінності між самостійною роботою та самостійною діяльністю студентів [5; 6; 8].

Самостійна діяльність розглядається як специфічна форма навчального та наукового пізнання, під час якої відбувається осмислення студентами навчального матеріалу та самостійне визначення шляху розв'язання завдання. Головною ознакою самостійної діяльності є керування власною діяльністю, а стороння допомога під час виконання роботи має другорядне значення [8, с. 36].

Опанування лексичної компетентності студентів нелінгвістичних факультетів є важливою передумовою успішності їхньої майбутньої діяльності як фахівців, які прагнуть у процесі самостійної діяльності підвищувати рівень знань для вдосконалення професійної діяльності.

Здійснення цілеспрямованого і послідовного керування процесом формування іншомовної лексичної компетентності через управління самостійною роботою студентів дає змогу досягти високого рівня ефективності опанування іншомовної лексики за спеціальністю, а в кінцевому підсумку й формування їхньої іншомовної комунікативної компетентності.

Формування лексичних навичок порівняно з фонетичними і граматичними знаходиться в постійному розвитку і доповненні. Це відноситься також і до лексичних одиниць за професійним спрямуванням. Сучасні науковці [5; 9] дають характеристику термінології спеціальних текстів: по-перше, у лексичному складі широко представлені іменники; по-друге, дієслова відносяться, як правило, до слів зі значенням активної дії; по-третє, вимога щодо однозначності термінів порушується їх синонімією і багатозначністю. Незаперечним є той факт, що серед термінів зустрічається багато інтернаціоналізмів. Тому, щоб формування лексичної компетентності відбувалося ефективно, необхідно відібрати і систематизувати лексичний матеріал за професійним спрямуванням.

На початковому етапі оволодіння німецькомовною лексичною компетентністю викладач не повинен привертати особливу увагу до помилок студентів, натомість виділяти правильно виконані справи.

Передусім студентам пропонується матеріал, безпосередньо спрямований на семантику слова, наприклад вправи на знаходження синонімічних або антонімічних відповідників.

Формування лексичної німецькомовної компетентності у процесі самостійної роботи спрямоване на вирішення методичних завдань: інтенсивне введення нового лексичного матеріалу у вигляді блоків; закріплення введеного матеріалу на репродуктивному рівні;

актуалізацію матеріалу в текстах за професійним спрямуванням із метою опанування комунікативних умінь [11, с. 18–20].

Вітчизняні та зарубіжні методисти розглядають різні принципи представлення лексичного матеріалу: у міру її появи в тексті (темі); за граматичними категоріями; в алфавітному порядку; за тематичними групами [3]. Представлення лексичного матеріалу за професійним спрямуванням можливе також у порядку, відповідному її вживанню в тексті за спеціальністю.

Погоджуючись із думкою науковця Ю. Семенчук [9], вважаємо, що найбільш успішним є представлення лексичного матеріалу за професійним спрямуванням за тематичними групами. Даний принцип має декілька переваг: по-перше, структура і зміст теми стають ясніше та зрозуміліше; по-друге, лексичний матеріал набагато краще засвоюється; з'являється можливість цілеспрямовано вивчати певну сферу своєї спеціальності; по-третє, студент отримує «методичку» для вивчення літератури за професійним спрямуванням [13].

Формування лексичної компетентності студентів в умовах самостійної роботи відбувається із залученням навчальних посібників та методичних рекомендацій. Робота з такою методичною літературою дає змогу підготувати студента до читання й аналізу автентичних текстів за спеціальністю, а також сприяє кращому засвоєнню матеріалу за професійним спрямуванням.

Отже, методичні рекомендації з іноземної мови можемо розглядати як типовий спосіб управління самостійною роботою студентів нелінгвістичних факультетів. Зміст посібника містить необхідні компоненти, які передбачають формування лексичної компетентності у процесі самостійної роботи. Розробляється система послідовних за своєю складністю вправ, що містяться у навчальному посібнику або укладених на основі іншомовних автентичних матеріалів за спеціальністю студентів. Необхідно створити систему вправ та завдань, яка є ефективною для формування лексичної компетентності у процесі самостійної роботи.

З огляду на праці вітчизняних науковців [12; 14], методика формування іншомовної лексичної компетентності у процесі самостійної роботи студентами немовних факультетів має на меті вирішити такі методичні завдання: введення нового лексичного матеріалу, що відбувається у вигляді блоків; засвоєння матеріалу на репродуктивному рівні; актуалізація матеріалу в говорінні з метою формування комунікативних умінь.

У процесі аналізу методичних передумов формування лексичної іншомовної компетентності визначено необхідність забезпечення зворотного зв'язку. Основним засобом керування навчальною діяльністю

при цьому є вправа. Вона завжди містить пізнавальне завдання (проєктує розумові і практичні дії), тобто сприяє розумовим діям, які необхідно виконувати студентам у процесі самостійної роботи [14, с. 67].

До вправ для опанування лексики за професійним спрямуванням висуваються певні вимоги: орієнтація студентів на засвоєння основних питань теми; виділення основних диференціальних ознак кожної лексичної одиниці; наявність зв'язку між раніше вивченим і новим лексичним матеріалом; необхідність виконання різноманітних розумових дій студентів, наприклад порівняння, висновків; забезпечення творчої діяльності на основі створення відповідної інтелектуально-пізнавальної потреби, проблемної ситуації; поступове ускладнення вправ як із погляду змісту лексичного матеріалу, так і за способами діяльності [10, с. 4]. Відповідно до цих вимог і мають характеризуватися вправи для формування лексичної компетентності студентів нелінгвістичних факультетів у процесі самостійної роботи.

Найважливішими засобами навчання іноземної мови в умовах самостійної роботи залишаються навчальні посібники. Проблема створення ефективних навчальних посібників для студентів нелінгвістичних спеціальностей є дуже важливим питанням і досі знаходиться у стадії дослідження. Методисти визначають оптимальну кількість вправ, необхідних для засвоєння лексичного матеріалу [4].

Лексичний матеріал за професійним спрямуванням відіграє велику роль у розвитку науки і техніки, економіки та культури. Без володіння лексичною іншомовною компетентністю неможливе взаєморозуміння між фахівцями, що спілкуються на мові за своїм професійним спрямуванням. Під мовою за професійним спрямуванням розуміється сукупність мовних засобів, які використовують спеціалісти певної галузі з метою забезпечення взаєморозуміння [5].

Іноземна мова за професійним спрямуванням постійно розвивається. Словник професійних термінів відображає специфіку всіх частин мови спеціальності й усі її особливості на синтаксичному і текстовому рівнях. З огляду на праці вітчизняних науковців [11; 12], іноземна мова за професійним спрямуванням складається переважно з трьох частин: лексики спеціальної, загальнонаукової та загальнонавчальної.

До спеціальної лексики відносять слова, зрозумілі лише вузькому колу фахівців даної галузі (для представників інших спеціальностей вони вимагають додаткового пояснення) (наприклад, *reversibel*, *heteiozyklisch*, *absattigen* та ін.). Прикладами загальнонаукової лексики можуть служити слова, зрозумілі представникам різних галузей (наприклад, *der Stoff*, *ringformig*, *polarisieren* та ін.). Загальномовні слова зрозумілі всім носіям даної мови (*das Ergebnis*, *der Prozess*, *allgemein*, *vermindern* та ін.).

Найбільш важливим є перший компонент, а саме лексика за професійним спрямуванням. Визначення через дефініції – це спосіб визначення значення спеціальної лексики. Слід звернути увагу на те, що у термінів не може бути синоніма у загальноживаній лексики. Як тільки виникає можливість точної синонімії терміна і загальноживаного слова, тоді спеціальність терміна ставиться під сумнів [9]. Однак існують також слова, які, залишаючись у рамках професійного спілкування (наука, техніка, економіка, культура і т. д.), неспецифічні у плані змісту, у своїй семантиці і не називають спеціальних понять. При цьому в плані вираження вони можуть бути як специфічними, так і неспецифічними. Оскільки ці слова не називають спеціальних понять, то для них можна припустити існування їх загальнолітературних синонімів. У разі ж відсутності прямих синонімів слова такого виду перекладаються на рідну мову за допомогою простих і небагатослівних словосполучень загальнолітературної мови. Особливістю таких слів є характерність їх уживання для даних тематичних і професійних сфер.

Висновки з дослідження. Формування іншомовної комунікативної компетентності визначаємо як найголовнішу мету самостійної роботи студентів нелінгвістичних факультетів. У процесі самостійної діяльності студенти підвищують рівень знання іноземної мови для безперервного вдосконалення професійної діяльності. Раціонально використовувати час, відведений на вивчення матеріалу, і тренування у процесі самостійної роботи можна тільки тоді, коли управління самостійною діяльністю здійснюється за допомогою контролю та самоконтролю. Студенти нелінгвістичних факультетів повинні опанувати мову за професійним спрямуванням, що складається з трьох частин: спеціальної, загальнонаукової та загальноживаної лексики. Оволодіння студентами іноземною лексичною компетентністю у процесі самостійної роботи є важливою передумовою успішності їхньої майбутньої діяльності як спеціалістів, здатних у процесі самостійної діяльності підвищувати свій професійний рівень. Перспективою подальших розвідок у цьому напрямі є дослідження лексики за професійним спрямуванням, а саме термін як спеціального поняття, значення якого виражається через дефініції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бухбиндер В.А. Очерки методики обучения устной речи на иностранных языках. Киев : Высшая школа, 1979. 264 с.
2. Василенко О.М. Розвиток уваги у процесі вивчення іноземної мови. *Актуальні проблеми психології* / Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2007. Т. 8: Психологічна теорія і технологія навчання. Вип. 4.